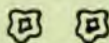

1771
113310
DR. STEFAN POP.

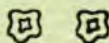
Toleranza bisericească

la

îngroparea eterodoxilor.

Prețul 60 filleri.

JEZVIŢ, 1907

EDITURA AUCTORULUI.

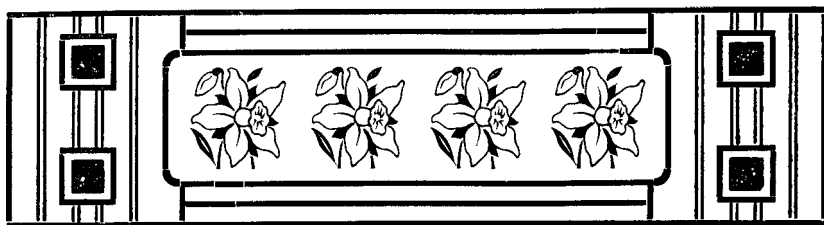
DR. STEFAN POP.

Toleranța bisericească
la
îngroparea eterodoxilor.

✻ JEZVIN ✻

1907.

De când lumea, nu a fost vre-un popor, carele să nu onoreze amintirea celor decedați! Cei morți se privesc a fi în continuă legătură cu cei din viață, deși sub alt raport. Eată fiziologia nemuririi sufletești, eată dovadă despre dogma creștinească a „împărțășirii sfinților“, aflată acolo, unde nu o căutăm. Nu numai cristianii, dar și neamurile cred, în biserica triumfătoare-pătimitoare și luptătoare. Sau mai format arătat: noi credem și „așteptăm învierea morților și viața veacului, ce va se fie“; ei o știu, o făptuesc, și ce așteaptă ei păgânii, e numai o intenzitate a vieții actuali; cu alte cuvinte, ei știu și așteaptă: continuarea, prefacerea, potențarea și eternizarea traiului trupesc sufletesc de acum, creștinii așteaptă transubstanțierea și glorificarea, un fel de îndumnezăire a firei lor. Sfânta scriptură ne descrie și procește, cum va fi făptura noastră, la învierea sa: Nu ne vom însură și mărită, ci vom fi ca îngerii,¹⁾ ne vom sculă „trup sufletesc“, cei ce suntem sămenăți trup omenesc; vom fi oamenii ceriului, purtând tipul ceriului.²⁾ Ne vom schimbă în tipul Domnului,³⁾ vom fi asemenea lui, pentrucă îl vedem cum este, față în față; nu cu fața acoperită ca și acum, pe

¹⁾ Matei XXII, 30 Luca XX, 35, 36.

²⁾ I. Cor. XV, 44, 47, 49.

³⁾ II. Cor. III, 18.

ghicite, ca în oglindă și ascuns.¹⁾ Aceasta stare e contemplată de Isaia, când scrie, că de veci nu s'a auzit, ochiu nu a văzut, ureche n'a auzit și la inima noastră nu a străbătut, aceea, ce a pregătit Domnul, celor ce-l așteaptă pe el.²⁾

Cultul ce se prestă celor morți, între altele se manifestează și în onorul și purtarea de grijă a remășițelor lor pământești. În astrucarea cuviincioasă și în consfințirea cu pietate până și a locului unde pauzază moaștele. Locul unde se așază, și ținemintele cu cari se așază trupurile, la toate popoarele, din toate locurile și din toate timpurile, fie culte, fie barbare, totdeauna s'au adus în atingere nemijlocită cu lucrurile sfinte și religioase.

La strămoșii nostri, la romani, îngroparea eră numită afacere religioasă, res³⁾ religioasă. În tenorul dreptului vechiu roman, — partea jus pontificium — însă ne încredințază Cicero,⁴⁾ că numai acei morminți se împărțășau de privilegii religioase, cari erau binecuvântați de preoți. Nu altfel eră și la ebrei.⁵⁾ Îngropăciunile singuraticilor morți însă nu se oficiau pe lângă asistința preoțimeii. Preoțimea putea fungă numai la neamurile cele mai deaproape. Creștinii or întrodus pentru prima-oară datina, că toți morții să fie îngropați regulat numai în loc sfințit și cu ținemintal religios, condus de persoană sfințită. De aici vedem, că noțiunea îngropăciunii creștine conzistă din două⁶⁾ părți copulative și nu disjunc-

¹⁾ Ioan I. ep. III. 2; Colos. III. 3; Rom. VIII. 29; Filip. III. 21.

²⁾ Isaia 54, 4; I. Cor. II. 9.

³⁾ L. 65, 3, 4, ff. de divis. rer. et qualit.

⁴⁾ De leg. lib. II. op. tom. II. 1302, 1.

⁵⁾ Tob. I. 20; II. 16; Eccles. VI. 3.

⁶⁾ Kohn în „archiv“ la Vering tom. 40, p. 20—92, Moulart, „Egyház és Állam“ Bpest II. K. 113 nota 2. Aichner jus eccl. edit. X. pag. 668, 2; 670 nota 2 și 6714.

tive, din locul sfânt și din ținutul sfânt. Dacă lipsește una, lipsește toată îngroparea; după spusa, bonum ex integra causa, malum ex quoquoque defectu, binele rezultă din tot lucrul, răul din ori-ce fel de lipsă.

Întâmplându-se deci, că un credincios¹⁾ să fie fost îngropat în loc nebinecuvântat cu toate onorurile bisericești, acela are a fi exhumat și așezat în loc²⁾ binecuvântat, cât se dă ocaziune; și din contră, dacă în grabă, ori în lipsă de preot cineva a fost astrucat în cimiteriu sfințit, fără oficierea funeraliilor, acelea funerarii au să se suplinească în timpul cel mai scurt posibil. Tot omul repausat în împărțășire cu biserica, are necondiționat drept la onorarea sa, cu rituri sfinte, și la odihna trupului în loc sfințit; la rândul său și biserica are stricta îndatorire, de a se îngriji, cumcă nimenea fără vină suficientă să nu fie lipsit de acestea două daruri.

Relevăm împrejurarea, că creștinul are și acel larg drept de a alege chiar, între mai multe locuri sfințite. De sine înțeles, că încât îi permit așa ceva relațiile de avere.

Dacă acuma tot creștinul adormit în Domnul, are drept la ritul sacru și la locul sacru, eară biserica e îndatorată a-l împărțăși de acestea, vine întrebarea, că de acest drept poate abdice creștinul după plac, ori că nu?

Nici creștinul nu poate abdice și pretinde cumcă să fie pus în loc nebinecuvântat, ori că să se omită ținutul sacru la înmormântarea sa, și nici biserica nu se poate absolvă de acestea îndatoriri. Dreptul credincioșilor e deodată datorință; nu altcum datorința bisericești, e în aceeaș vreme un drept. Să știe anume, cumcă sunt drepturi necesari, inalienabili, în și conăscute, și

¹⁾ Papa Paul V. oprește în ceremonialul seu la tit. *de exequiis*.

²⁾ Aschenbrier jurisdict. eccl. litogr. 71, Aichner l. c. 671.

neseparabile de datorință, de natura omului, ori de natura unei stări ce spețial ș'au inpus. De astfel de „drepturi-oficii“ nu putem fi despoiați, nu le putem transmite, schimbă, renunță și lăpădă, fără de a nimici în aceeaș vreme, întreg răportul de drept ce sustă până aci.

Îmormântarea creștină e o serbare și încă ultima serbare vizibilă, ce o pune la cale s. maică biserica în onorea celuia ce se desparte de ea, sau e probă publică, cumcă repausatul în viață a fost membrul bisericei vizibile și de acum încolo rămâne membrul ei nevizibil.

Biserica este un așezământ sufletesc, carele dela naștere până la moarte, dela leagăn până la sicriu, în tot parcursul vieții noastre, fără întrerupere, ne petrece cu binecuvântările sale. Făcând acestea până suntem în viață, nu poate să nu le facă și după moarte, carea în fața ei nu e nimicire și încetare, ci schimbare și continuare de o mai intenzivă dragoste; dragoste carea acum pe vecie ține locul credinței și speranții de mai nainte. De aceea foarte nimerit definiază conceptul îmormântării, conciliul nostru provincial I, zicând: . . . „îmormântarea¹⁾ bisericească este continuarea împărțării bisericii cu membri ei“.

În fața acestor învățături, dacă biserica deneagă²⁾ cuiva îmormântarea, cu aceasta probează, cumcă, ori de loc nu a fost împărțare între ei, ori că aceasta împărțare acuma află a-o curmă; și din contră, dacă credinciosul poștește, cumcă să fie îngropat în loc nebinecuvântat de biserica sa, dar cu prohod formal, ori că fără prohodul normat, dar în loc binecuvântat, ori că

¹⁾ Pg. 129.

²⁾ Din împărțarea, denegarea, ori propria refuzare a îngropării bisericești nu e a se face nici o deducțiune cu privire la osânda ori fericirea eternă. K o n e k, egyh. jog. edit. VII. pag. 590 nota 1, acoloși e citată literatura acestei întrebări.

ambele acestea le declină dela sine, atunci el însuși arată, că nu mai reflectează a continua împărtășirea de până aci, cu biserica.

Definițiunea bisericeii fiind: societatea acelor oameni, cari se leagă între sine prin mărturisirea unei și aceeaș credințe, prin uzarea de aceleași sacre și prin supunerea la aceeaș ierarhie. Cine se subtrage dela una din ceste trei, înceată a fi membrul bisericii văzute.

Din cele desfășurate se vedește destul de lămurit, cumcă credincioșii unei religii creștine, nu pot fi îngropați de cătră o altă confesiune, earăși creștină; sau că să se îngroape în cimiterul propriu însă cu binecuvântările altei confesiuni, ori că cu binecuvântările proprii dar în țințirim sfințit altei confesiuni creștine. Aceasta e comunicare activă în cele sfinte, ce în general e oprit strict, pentrucă duce la indiferentism religios și la latitudinarism foarte periculos pentru fiecare confesiune.¹⁾ Dacă odată o confesiune nu ia poziție hotărâtă față de indiferentism și în consecvență față de toate confesiunile existente afară de sine, au încetat de a avea drept la existența sa eschizivă și la îndreptățirea de a se lăți. Când toate religiunile sunt deopotrivă bune și adevărate, și au preț egal, atunci alipirea numai la una dintre ele, e un nonsenz, cu atât mai mare, cu cât pentru separațiune se cheltue înzădar timp, spese și muncă, cari toate de se pun în servițiul uneia numai, progresul îi devine ideal.

Să nu se confunde aici indiferentismul cu toleranța creștinească. Indiferentismul religionar, e identic cu toleranța dogmatică, teologică. Aceasta e o

¹⁾ Gregor XVI encycl 1832; Piu IX. encycl 1856; idem 9/XII. 1854, alloc. syllabus 15—18. Eugeniu IV. in „cantate domino“ decretul pentru Iacobiți, și în fine vezi și symbolul Atanasian.

poziție abstractă, speculativă, în tenorul căreia toate formele creștinismului sunt depozitarele adevărului evangelic, toate nuanțele cristiane sunt așezăminte chierate și apte de a lucră mântuirea sufletelor. Se neagă deci, că numai o formă de a creștinismului, e forma genuină și adevărată, și se susține, că toate bisericile, cari se mândresc cu numele lui Cristos, sunt după drept și în faptă instituțiunile lui, și cu adevărat funcționează în numele lui, și continuează lucrul rescumpărării începută de dânsul. Divergențele în cari totuși se par a se răzni, sunt în afară de o valoare obiectivă.

Supozițiunea aceasta însă e falză, și deducțiunile din ea sunt aberațiuni logice.

Altcum trebuie teza formulată și alte esplicări i-se cuvîn, dacă ținem să nu fim deduși la absurdități, ca acelea, că: adevărul e una cu sminta; mai multe adevăruri sunt; față de adevăr ori neadevăr mintea noastră poate fi indiferentă și omul e neputincios de a cunoaște în materie de religione adevărul de minciună.

Fiecare biserică, presupune despre sine, că e dreptcredincioasă, și pentrucă se crede de atare, așa se și numește. Dar nu numai ea însăși crede și se botează cu acest atribut firesc, dar îi place, că și extraneii să o privească de ortodoxă. Aceasta pozițiune și-o vedește până la evidență prin faptul public, că pe alte biserici, nu le privește de biserici, și nici că le poate socoti de atari, cel puțin nu în înțales religionar, logic, teoretic. Dacă totuși însă le admite în faptă, aceasta o face, pentrucă nu îi stă în putere a le oprî. Altcum nu numai mijloacele, dar și însuși dreptul abstract îi lipsește de a purcede violent față de o altă biserică, mai vârtos atunci, când aceea deja faptice există. Se știe adecă, că adunarea în biserici e chestie de bună învoire, lucrul libertății; orice forță e esclusă, ca contrară naturei bise-

ricești. Biserica e așezământ sufletesc, are scop și mijloace curat sufletești.

O biserică în fața altei biserici poate fi considerată „după drept“, numai ca o fracțiune de creștinism, mai apropiată sau mai îndepărtată dela sine; la tot cazul însă se socotește îndreptățită a trage în sânul său fracțiunea¹⁾ și pe această încă o conzideră de îndătorată a ușoră apropierea și întrarea în sânul său și nu în al alteia fracțiuni.

O biserică, când se împodobește pe sine cu titlul dreptcredincioasă și socotește, că la aceasta denominare e singură îndreptățită și din partea altor cete religioase, ipso facto deneagă titlul de existență a parte, la toate bisericile, cari sunt în afară de gremiul ei, dreptce le și numește pre toate eterodoxe eterocredincioase = altcum credincioase, adică nedrept crezătoare.

Legătură organică bisericească, între confesiunile disparate nu există. **Atingerea în care vin** — și carea nici că se poate încunjură — **este comunicare diplomatică-oficială.** Observează o atitudine pasivă; una nu face aceea, ce poruncește alta, și aceasta împedecă să se împlinească ceva, din celea ce ar voi ceea; resista una la alta, se tolerează. Terminul „toleranței“ învoalvă deja în sine un lucru rău. Sufer un rău, pre care dealtcum nu-l pot încunjură; între mai multe lucruri rele, aleg răul cel mai mic, ca să delătur mai multe și mai mari rele.

Biserica, care se respectă pe sine și doctrina sa, trebuie să fie consecventă, și să se respice franc și cu bărbăție, enunțând: că afară de ea, celealalte biserici, sunt biserici rătăcitoare, nelegitime și prin urmare nu sunt apte de a lucră mântuirea sufletelor, scurt trebuie să proclameze principiul, că afară de hotarele ei nu e

¹⁾ Piu IX. allocutio 17/XII. 1847.

mântuire — sola salvifica. Când biserica proclamează acest adevăr — să fie bine înțeleasă — ea nu zice, că toți aceia, cari nu sunt în turma ei, ci sunt credincioșii altor religii, să vor osândi fără milă! Sentința e obiectivă și nu subiectivă. Judecata nu se răpoartă la persoană, ci se răpoartă și se dictă asupra doctrinei. Nu aceea se promulgă că cine și cari oameni se mântuesc, ci aceea se stabilește, că care doctrină, se arată și alege, că care biserică — din mai multe cari toate se girează ca ortodoxe — mântuește. Fondul dicterului îl formează lucrul și nu persoană, biserica și nu credinciosul. Biserica nu numai că poate, dar e îndatorată a spune, cumcă „de jure“, ce e mântuitor, și ce mântue; că, apoi în faptă, cari și cine, se vor mântui,¹⁾ e act al a tot știutorului și preadrechtului judecător.

Pentru aceasta învățătură nime nu poate incuză biserica cu inhumanitate, intoleranță și iniurie! Ce nedreptate și cui face ea supărare, când zice, că ce mântue și tace despre aceea, că cine se mântue? A zice, că ce mântue nu e alta, decât a zice cu alte cuvinte, că ea e ortodoxă și alte biserici nu reprezintă ortodoxia și adevărul! Bine să se bage de seamă cumcă teza sună „**ce mântuește**“ și nu „**cine se mântuește**“.

Negreșit că se mântue și de aceia, cari nu sunt în staulul bisericii adevărate, dar pre aceștia nu îi mântue biserica aceea, ci faptele lor bune și îndurarea lui Dumnezeu. Pe când, cei-ce sunt în posesiunea religiei adevărate se fericesc toți, până la unul, presupunând, că credința și viața, li vrednică de dreptatea și îndurarea lui Dumnezeu. Cei-ce se mântuesc din sinul bisericii adevărate, se mântuesc prin biserică, pe temeiul credinței și faptelor sale bune. Eară cei cari ajung la fericirea eternă, fără să fie aparținut bisericii ortodoxe, să

¹⁾ Pius IX. alloc. 9/XII 1854.

fericesc pentru viața lor plăcută lui Dumnezeu, nu prin ajutorul religiei, credinței și bisericii căreia au aparținut, ci prin darul estraordinar alui Dumnezeu. Organul mântuirii regulate e numai unul, biserica lui Cristos. Prin ea, în ea, și cu ea, cu mult mai iute, mai sigur și mai ușor ajungem la ținta noastră. Căile în afară de dreapta credință, sunt căi estraordinare, lungi și nesigure, prin urmare periculoase și așa de încunjurat. Ținând drumul mare și drept, mergi ușor și ajungi iute.

Deaici vine datorința tuturor oamenilor de a se atașa bisericii adevărate, așa, că toți cei-ce petrec în rătăcire, din negligență și nepăsarea lor culpabilă, ori din ignoranță vincibilă, nu pot contă la împărăția ceriului. Se pare că înfricoșatele cuvinte alui Isaia profetul acestor indiferenți și latitudinari ar fi adresate: „Vai¹⁾ celor ce zic răului, că este bun, și bunului că este rău; celor ce pun lumina întunec și întunerecul lumină; celor ce pun amarul dulce și dulcele amar. Vai celor înțelepți întru sine singuri și înaintea sa știuți“.

Cari însă bona fide țin, că sunt în posesiunea credinței adevărate și sunt stăpâniți de ignoranța invincibilă, aceia deși nu aparțin vizibil și trupește la biserica lui Cristos, totuși se adnumeră la sufletul aceleia, prin urmare sunt membrii estraordinari și nevăzuți ai bisericii drept-credincioase.

În tagma largă a acestui Sion mai înalt, trebuie apoi să cuprindem imenzitatea multor suflări omenești, cari or fost, sunt și vor mai fi, afară de grănițele văzute, a bisericii adevărate. Cu mintea noastră sănătoasă, cu dreptatea, bunătatea, înțalepciunea și mila lui Dumnezeu, numai o astfel de socotință cvadreează la perfecție.

Ori-ce lucrare, ori lăsare a omului să judecă: după obiectul și subiectul ei; în rândul al doilea apoi vine,

¹⁾ Isaia V. 20.

că unde, când, cum, cu ce mijloace etc. etc. adecă, mai întâi la imputabilitate vine a se socoti, ce s'a făcut și cine o făcut, apoi urmează numai multiplele circumstanțe, alevante, agravante, ori irelevante.

Fără îndoială necredința perfectă = păgânismul, ori credința greșită = erezia, sunt acte sau omisiuni, obiective rele; de vreme ce rele sunt în sine, negarea adevărului, ori admiterea aceluia numai în parte. Subiectul credinței și necredinței însă e omul: adecă aceea faptură vizibilă, carea are înțelegere și voe liberă (= tipul și asemănarea lui Dumnezeu). Înțelegerea și voia noastră liberă, e unicul mijloc, prin care ne punem, și ne putem numai pune în atingere cu religia.

Dacă odată și în judecățile noastre omenești, atât de imperfecte, are deja o rolă absolut hotărâtoare întrebarea cu privire la știrea și voința, cu cât mai vârtos se va cumpeni aceasta în judecata dumnezească.¹⁾

Acuma aceia, pre cari noi îi cvalificăm de necredincioși, ori răucredincioși,²⁾ ca să fie vrednici de osânda lui Dumnezeu, trebuie să îi presupunem, că știu și înțeleg, că nu sunt în biserica adevărată, și că știu unde s'ar fi aflând aceea, și că nu ar vrea să între în ea. Pre când tocmai contrarul observăm, că aparținerea la o religiune, sau la alta, arare-ori de tot, depinde dela noi înșine, dela înțelegerea și voința noastră, neinfluițată. Alte împrejurări, cu totul independente de noi, nasc și susțin diverzitatea religiunelor.

Terminii de cari ne uzăm noi astăzi: păgân, eretic sunt concepte relative și nu absolute. În răpport cu existența bisericei vizibili dreptcredincioase să poate zice numai despre păgâni,eretici, dreptcredincioși. În realitate, însă în fața lui Dumnezeu altcum se va formă starea.

¹⁾ Judecățile mele, nu sunt ca judecățile voastre.

²⁾ Etnicizmul și erezia.

Mulți ortodoxi închipuiți veritabili și sfinți, vor face cunoștință cu gheena, și din contră, câți eretici și păgâni socotiți azi ca nechemați, vor fi aleși pentru fericire vecinică.

Altcum proprie cvalificațiunile de păgân, eretic și ortodox, se răpoartă la doctrină, și numai în rândul al doilea, tropice, prin metonimie, le aplicăm și la persoane. Chemarea primară a bisericei e să tâlcuească în abstract doctrina; dacă totuși apoi judecă și în cazuri concrete, urmează incidental și mijlocit.

Pentru de a distinge între păgânii și ereticii adevărați, (pentrucă sunt și de aceștia) și între cei nominali¹⁾ numai, biserica se folosește de numirele păgânism pozitiv și negativ, și erez formal și material.

Păgânii negativi și ereticii materiali, pot fi grupați la categoria, sufletului bisericesc. Aceia cari din ei se vor osândi pier nu pentru păcatul necredinții, ori credinții greșite, ci pentru alte vine a lor, ce fără credință nu se pot șterge.²⁾ Să nu se scape din vedere apoi nici când faptul, cumcă credința e un act mixt, omenesc și dumnezeesc, o virtute și dar suprafiresc; și că în respectul mântuirii noastre vecinice, nu putem fi lăsați numai pe puterile noastre, ci trebuiește sprijin mai înalt, grație. Cum să fie cineva osândit pentru așa ceva, ce nu îi stă în putere a ști, sau a face. Ei nu știu despre o religie adevărată, carea să nu fie deja alor, deci nici nu află lipsă de a-o căută. Ignoti nulla cupido. Ce nu cunoști, nu poțtești.

De sine înțales, că judecata asupra acelei circumstanțe, că unde se termină ignoranța vincibilă și unde se începe cea invincibilă, unde se îmbină marginile între-lăsării culpabili cu ostăneala cercetărilor desvoltate întru aflarea adevărului, se ține de Dumnezeu.

1) S. Augustin epist. 163.

2) S. T h o m a Ag. Sec. Sec. quaest X, art. 1.

Astfel vedem, cumcă biserica care se simte în posesiunea adevărului evangelic, eo ipso trebuie să fie intolerantă față de rătăcirile religioase. Adevărul din firea sa nu încapă la un loc cu eroarea. De aceea biserica dreptcredincioasă reproabă toleranța dogmatică - teoretică-teologică, dar acoardă și profesază față de toți o toleranță practică-cristiană-concretă-civilă, și numai aceasta, ce dă și ea, așteaptă să capete dela alte biserici.

E curios însă și instructiv, că toate bisericile eterodoxe sunt tolerante față de erori și, și, Zău indiferente față de adevăr! De aici vine, că nu-l pot afla de vreme ce nu-l caută, și că, zi de zi sporesc în greșeli, pentru că nu le încunjură. Caracteristica adevărului e toleranța, ear a eroarei indiferentismul!!

Terenul adevărat de luptă a bisericei adevărate, e câmpul îndepărtat și lat al doctrinei. Răsboiul ei, e declarat pentru regiunile abstracte! Pustirele ei se mărginesc la locurile teoreticești. În viață = în praxă = și în concret nu știe de adverzari. Acì vede numai pe deaproapele: pace aduce și pace cere. Diligite homines, interficite errores = iubiți oamenii, ucideți greșelile lor, zice S. Augustin; ear alt om luminat al epocii păgâne, Cicero, învață, că: parcere personis, dicere de vitiis; fortiter in re suaviter in modo, = cruță persoanele, zi despre relele lor; energios urmează față de lucruri, în mod însă fi blând.

Despre comunicarea în cele sfinte, despre toleranță, și despre articolul delicat că, afară de biserica lui Cristos nu este mântuire, avem de gând a scrie un studiu mai lung, separat, cât mai îngrabă. În materia aceasta e prea mare neștiința cărturarilor români, decât să se mai poată amâna esplicarea liniștitoare, ce o dă biserica.

Aici am atins'o în treacăt de aceia, ca să nu se smintească nime în dispozițiunile canonice, privitoare la sepultura fidelilor de diverze confesiuni.

Înainte de a relua firul întrerupt, anunțăm pre cetitorii, ce eventual se ar interesa mai tare de aceasta temă, că relațiile bisericei ortod. rom. din România, cu culturile creștinilor eterodoxi de acoloși, sunt descrise în periodicul „Biser. ortod. rom.“ București 1880, Nr. 10, pg. 683—705. Vederile bisericei aceleași, pentru credincioșii din Ungaria, nu știm se le mai fie ezaminat cineva, afară de Șaguna, în: comp. dreptului canonic extern, la tăerea „despre comportabilitatea bisericilor creștine între sine“ pg. 297— 302. Canoniștii mai noi români ortodoxi: Balânescu, Boroian și Theodozin, nu mai revin la acest tractat interesant.

Din capul locului am fost spus, cumcă vechii romani, țineau morminții, de lucruri scoase de sub dispozițiunile omeneshi. Nu puteau formă obiect de drept privat, ori public. Aparțineau dreptului divin și dacă pontificele le-au luat în primire,¹⁾ se cvalificau de trebi religioase. Cei cari necinstiau mormântul, erau osândiți de pretorele cu 100 galbini. Osânda erà și difamătoare. Ori cine avea dreptul se părească. Procedura²⁾ erà: ~~actio popularis, sepulchri violati, vindictam spirans.~~

Începând cu Iustinian, natura iuridică a cemetereului să schimbă. Dreptul de proprietate, sau dominiul trece la comunitățile besericești ori politice.³⁾ Acest drept de proprietate apoi la rândul seu,⁴⁾ e un drept „sui generis“, un fel de proprietate publică, comună; deocamdată având o menire specială, nu se poate înșiră între lucrurile libere; e „extra commercium“.

Cemeteriele ca obiecte de drept, cad sub aceleași considerante, ca și bisericile însăși, acăror adperteninții

¹⁾ Inst. 2, 1, §. 8.

²⁾ Dig. 47, 12.

³⁾ V é c s e y rom. jog. pg. 219, nota 6, ediția II.

⁴⁾ V é c s e y l. c. 220. dig. 18, 1, 6. K a j u c h, rom. jog. ed. I. pg. 98 și 97.

sunt. Bisericile sunt averea respectivei enorii. Tot așa și morminții. Străinii precum nu pot fi obligați a zidi și înființa, repară ori păstră, biserici și cemetarii, tot astfel nu pot să se împărtășască de ceva drepturi legate de bisericile și țăntârimele, ce nu sunt ale lor.

Adaugând acuma la dreptul de proprietate privată a bisericei și dreptul de libertate și independență publică, cu care azi ori-ce stat modern și de drept înzestrează bisericile, acăror doctrină și practică nu colide cu scopurile sale, evident, că în trebile de cemetarii¹⁾ nime altul nu are voe a se amestecă, decât biserica proprietară. Biserica la rândul seu regulează acestea întrebări așa cum află de bine, după vederile sale proprii, fără conziderare la interesele și plăcerile altor biserici, stat, ori oameni privați: credincioși sau eterodoxi.

Prin faptul, că cemetarii apoi se binecuvântă, se subtrag de sub orice dispoziție lumană și se închină de respectiva societate religioasă lui Dumnezeu, eschiziv pentru scopul astrucării corpurilor membrilor societari. De aici se vede, cumcă nici statul, nici bisericile, ori privații, nu au cuvânt de a așteptă, că să se facă îngropările de amestecul: adegă protestanți în cemetarii ortodoxe, catolici în cemetarii protestate, etc. ci, fiește-care în cemetarii seu. Presupunem aici, că este cemetarii propriu pentru fiecare biserică. Încât însă nu este, atunci altfel se urmează. Despre aceasta vorbim mai la vale.

Cum nu e ertat, că în o biserică să vină alta confesiune și să-și facă devoțiunile sale, după credința și formele sale, așa nu au loc în cemetarii privat trupurile altor credincioși. Cementarii e quasi parte integrantă și constituantă de biserică; e accesorul, și știută este sentența, că accesorul este tractat întocmai principalului seu. Biserica (zidirea) și cemetarii sunt prim-

¹⁾ Laturezza polițială și igienică se ține de forul politic.

ordialele instrumente a cultului extern. Fără acestea două nu am putea fi cunoscuți de nime, că ce credință profesăm, ori preste tot, că profesăm vr'o credință oarecare? Credință, religie internă, fără cult, nu există. Și din contră: cult extern, închinăciune, fără credință internă, încă e un non senz! Noțiunea religiei este: cunoașterea și închinarea la Dumnezeu.¹⁾

Dacă acuma cimiteriul face parte din instrumentul principal al cultului lui Dumnezeu, sau cu alte cuvinte, dacă cimiteriul în sine e mijloc de căpetenie pentru adorarea externă alui Dumnezeu, toți aceia cari beneficiază de acest mijloc, uzază de una și aceeași formă externă, întru închinarea lor la Dumnezeu, se împărtășesc solidar și uniform de un cult unitar; împărtășesc între sine cele sfinte, le țin de bunuri comune pentru toți, scurt, comunică în cele sfinte. O astfel de comuniune însă e oprită de sinodul provincial I. din Blaj, pg. 107.

Nici nu are nici un înțeles, că cineva să profite de acelea bunuri sufletești, acărui existență o dispută; să profitez de aceea, ce nu profesez, să faci în faptă aceea, ce în teorie negi, să iei de bun aceea, ce crezi și ce spuni că e rău!

Cult comun și uniform nu poate fi acolo, unde nu e comună și uniformă credința. Sacrele comune presupun unitatea credinței și unitatea ierarhiei. A adora pe Dumnezeu în o formă diverză de aceea în care-l credem, sau a-l adora în o formă și a-l crede în alta, e o amăgire de sine și de altul.

Îngroparea (= cimiterul și riturile) nu poate fi ruptă și separată de întregul seu organic, de corpul cultului general dumnezeesc, de biserică. Ea e în legătură strânsă, vie, organică cu tot cultul, e parte constituantă

¹⁾ Cunoașterea = credința, religia internă, teoretică, intelectuală, dogma; închinarea = religia practică, externă, a voinței, morala, faptele.

și integrantă de univerzalitatea acestui organism viu. Așa cumva cum e ochiul, ori urechea la corpul nostru; cari dacă se ar trunchiă, ar încetă a fi aceia ce în ade-văr sunt. Nu urechea, ori ochiul nostru aude și vede, ci omul vede și aude prin ochiul și urechea sa — cu ajutorul prin mijlocirea lor ca instrument. — Tot astfel și cu îngropăciunea religioasă. Nu îngroparea ca atare în sine luată, locul binecuvântat și riturile sfinte, formează cultul divin și darurile ce izvoresc din acest cult, ci biserica celebrează cult divin prin mijlocirea îngropării: binecuvântând locul și binecuvântând trupul. Încât deci îngroparea nu se oficiază cu învoirea bisericeii, aceea nu e îngropare formală bisericească, deși ar co-operă la un astfel de act preot legiuit la loc sfințit. Darurile încopciate cu o astfel de binecuvântare s'ar denegă, de vreme ce darurile ordinare nu se pot versă cu încunjurul bisericeii.

Nu altcum avem să judecăm și despre acela, care el însuși cere că să nu fie onorat cu îngropăciune bisericească. Dacă lapadă dela sine îngropăciunea, lapadă cu o cale întreg cultul dumnezeesc, deoarece legătura e organică și indiviză. Lăpădând cultul dumnezeesc, derâmi toată religia, pentru că unde nu e cult nu e credință și recunoașterea de Dumnezeu; eară religiunea stă în credința și onoarea lui Dumnezeu.

Cemeterul e grădina bisericeii unde la umbra crucii odihnesc fii sei osteniți. Cemeterul e un fel de societate și cetate de sub pământ; e biserica celor adormiți în Domnul. Cemeterul e suma acelor trupuri, a căror suflete viază în biserică. Cemeterul e biserica trupurilor înanimate; a acelor trupuri, cari când erau animate, erau după S. Pavel: „biserica¹⁾ Duhului sfânt.“

Pentru cazul, că o confesiune să nu aibă cemeter

¹⁾ I. Cor. 6, 19.

propriu în cutareva comunitate, acea confesiune carea are acoloși cemetere, nu poate opri îngroparea străinilor, fără a se face vinovată de notele intoleranței și a inhumanității. Altcum pentru astfel de incidente s'a îngrijit și potestatarea civilă.

În țara noastră legea din 1868, art. 53 §. 22, poruncește, cumcă în cemetarii¹⁾ membrii diferitelor confesiuni, au a fire îngropați mestecat și neîmpedecat. Se știe însă, că întreagă legea aceasta, numită interconfesională, e o lege imperfectă; îi lipsește adecă sancțiunea penală. Așa, că dacă o confesiune s'a împotrivit a deschide porțile cemetereului seu pentru vr'un străin, nu a putut fi trasă la răspundere. Aceasta stare de lex și ex lex a dăinuit la noi până la 1879, când cu legea 40, § 54, se pune pedeapsă de 600 cor. pentru cei ce cu forță, ori cu amenințări ar împedecă înormântările normate de legea din 1868.

Azi dară nu poate fi vorbă în Ungaria despre aceia, că o confesiune să poată eşchide credincioșii altei confesiuni dela cemetereul seu, propriu, privat, confesional; macar că în cartea funduară e proprietară în toată regula. Tot așa și din contră, dacă o confesiune are cemetereul seu propriu în vr'o comună, ori că în acea comună s'ar află cemetereul comun, atunci nime nu poate pretinde, cumcă să fie astrucat în țintirimul unei confesiuni, la carea nu a aparținut în viață.

Am fost întonat mai sus, că legea civilă azi conzideră cemeterele de locuri publice.

Singuraticele confesiuni, ca să nu vină în conflict cu puterea lumească, pe de o parte, de alta parte, ca

¹⁾ Adecă cemeterii comunali sau confesionali de acelea, când celi alte confesiuni n'au acolo cemeterii. Kazaly egyh. jog ed. 4, pg. 765, nota 2. Aichner l. c. 670, nota 7. Szeredy egyh. jog. edit. III. pg. 1464, nota 4.

să-și mântue doctrina de a nu împărți sacrele la străini, fac înțelepțește așa, că despart o parte de cimetieru pentru înmormântarea eterodoxilor.

Când apoi confesiunile n'au cimetierii proprii, ci toate usază de cimetierul comun, proprietatea comunității politice, atunci ori una fie-care binecuvintează separat pentru sine cimetierul, ori că nici una, ci când au îngropări, la toate ocaziunile binecuvântă locul și groapa unde își așează mortul seu. Să dau cazuri și de acelea, că comuna politică, când dă loc de cimetier, deloc la început ea însăși designează și împarte părți desclinite pentru singuraticile confesiuni. Părțile acestea, apoi pot fi binecuvântate de către bisericile acelea în acăror folosire au fost cedate și pot fi intabulate pre numele respectivelor comunități ecleziastice. În cazul acesta cimetieriele sunt adpertențele bisericilor sale și îngropările se pot face numai după confesiuni.

Încât însă comunitatea civilă nu împarte locurile la confesiuni și nu trece în cartea funduară cimetieriele pe numele bisericilor singuraticе, îngropările se vor face mestecat fără privire la religiune,¹⁾ amăsurat legii mai sus citată.

Ce privește criptele familiari, biserica catolică spre a preîntimpină și încunjură alte neplăceri mai mari, rabdă că în criptele acestea să se așeze rudele și afinii aceia, cari nu sunt de religiunea catolică.²⁾ Presupunem deci pe dreptul, că deodată tolerează și aceea, cumcă fidelii sei, se fie puși în cripte acatolice lângă neamuri și cuscrii, dacă aceștia ar pofti așa ceva.

Când însă prin conivență se sufără, cumcă în crip-

¹⁾ Dacă nu se designează în cimetieriele comunale loc desclinit pentru catolici, aceia pot să se împace și cu o astfel de stare, așa a declarat congr. inquis. în 24 Iul. 1609.

²⁾ Congr. Inquis. 1859, Martie 30 și Aprilie 25.

tele familiari să fie îngropați neamurile mestecat și fără conziderare la religiunea lor, nu se poate deodată răbdă și aceia, că astfel de îngropări escepționali să fie și solemne: adecă când se permite locul sfințit, nu se dă voe și la aceea, că să se ezeecute ritul sacru în toată întinderea sa. Să tolerează locul sacru dar se oprește cultul sacru.

Cadavrul se poate așeză în cripta familiară din cemeteriul străin numai în deplină tăcere. Așa ceva pre-tinde toleranța creștină, practică! Ce ar fi mai mult, aceea e toleranță dogmatică, indiferentism, comuni-care în cele sfinte. Aceasta e strâns oprit. Deci când să întră cu cadavrul în morminții străini, au să încete cântările, riturile, predicele, clopotele,¹⁾ scurt, mortul are să între în țintirim fără ceremonialul besericesc îndă-tinat. Preotul poate concomită²⁾ mortul seu numai până la poarta cemeterului străin. Aceasta e doctrina și dis-ciplina bisericii catolice.

Dacă acuma ea face astfel, fără îndoială, că nu așteaptă, cumcă acatolicii din partea lor, să fie în lucru-rile acestea mai liberali față de ea! Deci ceia, cari din incidentul denegării întroducerii solemne, tipiconali, a cadavrului regretatului Dr Maior, în cemeterul gr. or. din Comloșul-mare, vreu să facă o cauză celebră creștinească-românească, **nu stau pe punctul de vedere a bisericii catolice.** Aceasta biserică prin rostul căpeteniei sale, Sfântului Leo Cel Mare, Papa dela Roma învață, că ²⁾ nu putem comunica cu acei morți cu cari ca vii nu am comunicat. Eară cel mai mare cano-nist al bisericii române gr. cat. Dr Szilágyi încă zice, cumcă străinilor numai loc să li-se dee în cemeteriu;

¹⁾ Linzer Quart-Schrift 1880, p. 199, Verig archiv tom 43, p. 229.

²⁾ Epist. 167. Despre sepultura oprită mai vezi in Corpus juris cano-nici locurile: c. 12 X. de sepult (III, 28, 29) c. 1. Clement (III. 7) c. 8 X. (V. 7) de haeret. c. 1. C. XX. Q. 2: c. 7. (III. 40) etc.

riturile li-se deneagă.¹⁾ Pecând manualul lui Dr Raț, care se propune teologilor din Blaj încunjură a se pronunța în aceasta materie,²⁾ pe atunci conciliul provincial I din Blaj pe tema, că înmormântarea besericească, este continuarea împărțisirii bisericii cu membrii ei, eșchide pre³⁾ „eretici și schizmatici“, dela astfel de îngropare și respective comunicare în cele sacre.

Canoanele orientalilor opritoare de comunicare în cele sfinte mai însemnate sunt: apostolesc 65, 45, Laodicea, 6, 9, 32, 33, 34, 84.⁴⁾

Poate să fim întimpinați de o argumentare ca și aceasta: decretările ce se învoacă sunt „per eminentiam“ a bisericii romano-catolice. Românii gr. catolici în cele disciplinare sunt uniți cu biserica orientală. Biserica orientală și cea protestantă în privința îngropării, nu are dizpozițiuni așa amenunte și precizate, și preste tot, în cazuri de eusebie practică, totdeauna e mai indulgentă, ca catolicii. Dară chiar se aplicăm disciplina aceasta rigidă în biserica gr. cat. în cea gr. orientală nu o putem aplică! Apoi în cazul de față tocmai procedeul gr. orientalilor comloșeni, e dificultat!

Starea faptică a denegării? cemetiului gr. or. o cunoaștem din descrițiunile jurnalistice și din răspunsul preotului gr. or. al Comloșului. Pur și simplu s'a oprit numai oficierea sacrelor străine în loc sacru străin. Nu cemetiul gr. or. a fost închis pentru un gr. cat., acărui a fini (nu neamuri) sunt ortodoxi și au mormânt familiar; nu țarina românească gr. or. a fost denegată pentru repausarea osămintelor românești gr. catolice, ci sfințirea des nou gr. cat. a țarinei sfințite deja de mult de biserica ortodoxă proprietară.

¹⁾ Enchiridion edit. II, pg. 303.

²⁾ Pg. 651 - 657.

³⁾ Pg. 129.

⁴⁾ Eu le-am consultat în enchirid. Ș a g u n a.

Starea iuridică a cauzei prezente, e deplin lămurită, prin ceea ce s'au desfășurat aicea. Deși biserica gr. cat. și gr. or. în cauză d'al de astea nu are normative așa zicând concretistice, totuși se îndreaptă după spiritul general și organic al celorlalte așezăminte, ce le are. Logica stringentă apoi numai o astfel de ținută justifică, ca și ceea observată de enoria gr. or. din Comloș. În chestiuni de natura cestei din vorbă, dacă ceva cât de puțin inclinez spre laxism, ai declinat dela poziția principială și dela interpretarea oficială, științifică și tradițională; unde te vei opri, ori preste tot mai poți-te opri, undeva și cândva, nimenea nu poate ști.

Altcum biserica gr. cat. română în cauze disciplinari dubie, în lipsa de legi proprii¹⁾ și povețe practice are a se îndreptă după legislația romano-catolicilor. Mai mult, și biserica ortodoxă e poftită să uzeze de dreptul canonic catolic, când nu află înviațiuni în condicele răsăritenilor.

Însuși comentatorii pidalionului la nota 2 a cano-nului II trulan, spun, că: întocmai precum conciliul icu-mentic al 5-lea, a primit scrierile Sfântului Augustin și Ambrozie, în cari apără credința, în potriwa ereticilor, astfel și noi ceea ce ni se potrivesc din sinoadele apu-sene, le primim. Eară în alt loc se zice: despre aface-rile acelea, despre cari nu dispune nici o lege scrisă, trebuie să se țină obiceiurile și datina. Dacă acestea ar lipsi, să se procedeze după cele mai de aproape cazuri similare. Dacă însă nici de acestea nu s'ar da, atunci trebuiește a se observă dreptul de care se folosește urbea Roma.²⁾

Pre nedreptul deci s'au alarmat în toamna 1906

¹⁾ Aschenbrier l. c. 20, 21. Szilágyi l. c. 23, 24, 28, 29, 68.

²⁾ Bazilicalele, cartea 11, tit. 1. cap. XI.

pressa română, despre inhumanitatea și intoleranța enoriei gr. or. române din Comloș. Depeșarea pe la minister și chiriarchie încă a fost fără rost și de prisos. Comunicarea în cele sfinte nu o poate demândă nici guvern nici episcop.

Strict teologicește luând, nici atunci nu s'a vătămat toleranța și iubirea creștinească, când gr. orientalii români din Serbcianad, au oprit, la comună și la comitat, cumcă să se dea dela comuna politică intravilan pentru biserica gr. catolică de acolo. A da bani, lucru în natură, ori loc, pentru zidirea unei biserici eterodoxe, e oprit, pentrucă se pare a fi prețuirea și aprobarea cultului străin. Așa ceva apoi se cvalifică de biserică, ca comunicare activă în sacrele eterodoxilor.¹⁾

Știm însă, că denegarea locului de biserică nu s'a întâmplat, din ceva momente teoreticești, bună-oară ca și celea acăror pomelnic îl făcusem aici, ci din suferare și resbunare națională, în cazul de față, plus minus **scuzabilă**.

De data asta nu scot în relief cauzele cari au îndreptățit pre români gr. orientali din Torontal să se iee la trântă cu frații lor uniți. În astfel de trântă, de sine înțales, cumcă de din jos ajunge totdeauna cel mai slab. Avem firmă speranță, că lucrurile se vor întocmi spre bine în acelea părți, pentrucă s'au schimbat deja în parte persoanele, și sunt prospecte, că se vor schimba în scurt și mai tare.

Dătorința biruitorilor este, să fie marinimoși și să tae apă celor de din jos, să nu aibă motiv de a strigă „vae victis“.

¹⁾ Aichner l. c. 149. Aschenbrier 65, combină cu ordinul lui Leon XIII. din 12 Iul. 1878 adresat vicarului urban.

Altcum tragerea clopotelor pentru morții eterodoxi, încă e comunicare sacră oprită.

Uniții de nou pot fi încredințați, că să nu-și mai măsoare puterile cu neuniții, pentru că în timpul actual ajutor străin se dă totdeauna celui mai tare. Așa e duhul vremii. În trecutul apropiat eră tocmai contrarul. Fie pe dreptul, fie pe nedreptul, focul se trăgea tot la oala mică, a gr. catolicilor.

Nu știm de vr'o trei decenii încoace ca să se fie căpătat loc de biserică gr. catolică dela ver o comună politică din Bănat, dacă gr. orientalii nu or voit să dea. Tot așa e și cu privire la alte favoruri comunale. Lumea de azi e tare constituțională. Să ie după mulțime. Unde e majoritatea negreșit? că acolo are să fie și adevărul!?

Pentru trebi ecleziastice române, gr. catolice, bănățene, poate se presupune, că azi s'ar mai încălzi cineva, afară de gr. catolici? Prin urmare e lucru foarte firesc, cumcă în cazurile contentioase dintre românii uniți și ortodoxi, instanțele caută să se pronunțeze după canonul, pars maior, pars sanior, vota numeranda non ponderanda = partea mare are dreptul, mulțimea, nu greotatea voturilor derâmă îndoeală. Pățania fie ne memento și „sapienti sat“.

